

Возна Зоя Олександрівна, старший викладач кафедри філософії та суспільствознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ КУРСУ «ЛЮДИНА І СВІТ»

Відповідно до проголошених ООН глобальних Цілей Розвитку Тисячоліття пріоритетними освітніми завданнями найближчого десятиліття для України мають стати соціально-педагогічна модель випускника загальноосвітньої школи, яка відображає кінцеву мету загальної середньої освіти. В її основу покладена система цінностей освіти і компетентностей, які визначають здатність особистості успішно діяти у відповідних життєвих і навчальних ситуаціях і нести відповідальність за такі дії [4]. Завдання освітньої галузі «Суспільствознавство» актуалізують серед інших проблему соціальної навиків, серед яких: вміння взаємодіяти із соціальним середовищем, критичне мислення, навички оцінювання суспільних явищ і процесів, життєві та прикладні, особистісно-життєтворчі, соціалізуючі, комунікативні, інтелектуально-інформаційні [3,с.4]. Предметам освітньої галузі «Суспільствознавство» відведена значна роль у формуванні соціально значущих компетентностей. Для суспільствознавчого курсу «Людина і світ» - це стратегічне завдання.

Автор ставить за мету виявити дидактичний ресурс курсу «Людина і світ» у формуванні соціальних компетентностей старшокласників. Об'єктом розвідки є зміст курсу «Людина і світ». Предметом розгляду виступає процес формування соціальної компетентності. Головні завдання доробку:

1. Проаналізувати зміст курсу на предмет формування соціальної компетентності.
2. Виявити у змісті курсу напрямки соціально – рольової компетентності учнів.
3. Підібрати методи активного навчання для реалізації проблеми.

Проблема формування соціальної компетентності акумулює в собі багато значних та вагомих питань. На пострадянському просторі питання формування соціальної компетентності досліджують : Масленнікова В., Шабатура Л., Бахтєєва С., Гиндина О., Єгоров Д., Цветков В., Радул В., Михайлов О., Гончарова - Горянська М., Прямікова О., Свірська Л., Сивкова Г., Ромек В., Кондратова Т., Сажина Н., Докторович М.. Наукова категорія «соціальна компетентність» розглядається як набута здатність особистості орієнтуватися в постійно мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти з навколишнім середовищем. Зважаючи на різні підходи до структури соціальної компетентності виділимо ті компоненти, які на нашу думку сприяють соціалізації учнів. Це когнітивно – ціннісний, мотиваційний, інтерактивно – комунікативний, поведінково – діяльнісний та особистісний компоненти. Дослідниця Т. Смагіна визначає як основні когнітивний, ціннісний та поведінковий компоненти. На її думку структура соціальної компетентності охоплює соціальні уявлення, цінності, мотиви, знання, розуміння дійсності і навички, необхідні для успішної взаємодії із оточуючим соціальним середовищем, як - то: вміння керувати почуттями, самостійність, розуміння ролей, відповідальність, набуття різноманітних технік поведінки [6, с.141].

У змісті програми курсу закладений когнітивно – мотиваційний компонент структури соціальної компетентності. Програмою визначений широкий спектр понять, якими мають оволодіти учні: індивідуальність як феномен людини, гендерна соціалізація, молодіжна субкультура, стереотипи, толерантність, конфлікти та шляхи їх подолання, солідарність, соціальна стратифікація, суспільна стабільність, суспільна безпека, соціальна мобільність та ін.. Державні вимоги до рівня підготовки учнів, визначені у програмі, передбачають також формування соціальних навичок, ситуативних проявів соціальної компетентності та соціальної поведінки, тобто закладений рефлексивний і технологічний компоненти соціальної компетентності [5]. Таким чином, курс формує компетентність у сфері соціальної взаємодії, тобто готує учнів до виконання соціальних ролей. Дослідники соціалізації особистості через соціально - рольовий підхід визначають, що оволодіння соціальними ролями юним поколінням є важливою соціально-

педагогічною проблемою. Соціальну роль визначають як сукупність нормативно зумовлених соціальних властивостей, очікувань і зобов'язань, поєднаних з конкретною соціальною позицією. Соціалізація є найважливішим процесом навчання рольової поведінки, у результаті чого індивід дійсно стає частиною суспільства [7]. Рольова компетентність - це здатність особистості розв'язувати життєві проблеми, пов'язані з рольовою поведінкою, із функціонуванням життєвих ролей. Рольову компетентність можна розглядатися не просто як функціональну надбудову над особистістю, а як інтегральну характеристику самої особистості. [1, с. 23]. Особистість виконує протягом життя значну кількість соціальних ролей. Основними для особистості у сучасному суспільстві вважають ролі сімейно-побутові, професійні і громадсько-політичні (працівника, сім'янина, громадянина). Наприклад, практична спрямованість суспільствознавства в російській та білоруській загальноосвітніх школах втілена в орієнтації на виконання типових соціальних ролей, які мають освоїти випускники: в сімейно - побутовій сфері , в сфері трудової діяльності, в громадсько – суспільній діяльності і міжособистісних стосунків, в сфері масових комунікацій, відносин в багатонаціональному суспільстві. Національна рада суспільних досліджень - NCSS (National Council for the Social Studies) в США видала проектний документ «Очікування навчальних досягнень учнів: Стандарти навчального плану для суспільствознавчих дисциплін», де для предметів суспільствознавчого циклу визначила такі компетентності, як-то: формування критичного мислення і навички вирішення проблем, контекстуальні навички, комунікативні навички, навички інформаційної і медіа грамотності, навички творчої та інноваційної діяльності, навички співпраці. [2].

В контексті означеної теми дослідження говоритимемо про урок « Людина і світ», як основну форму формування соціальної компетентності підлітків. Специфічність світоглядної освіти актуалізує компетентісний, діяльнісний, практично - орієнтований компонент, які в умовах переваги знаннеценризму у змісті та методах, ускладнюють її впровадження. Основними шляхами вирішення професійної проблеми можуть бути: підбір компетентісних технологій, форм, методів і прийомів навчання; проблематизація змісту в контексті подальшої

освітньої, професійної, життєвої діяльності випускника; організація соціальної практики для учнів. Уроки курсу «Людина і світ» вимагають використання різних технологій та методичних прийомів: пояснення, розповідь, висунення гіпотез, означення проблеми і знаходження шляхів вирішення, організований діалог, інтелектуальний штурм, моделювання ситуацій, евристична бесіда, робота з неадаптованим текстом, узагальнення, підготовка резюме, рецензії, написання есе. Самостійна робота учнів має бути спрямована на роботу з джерелами соціальної інформації з використанням сучасних засобів комунікації, критичне осмислення соціальної інформації, вирішення пізнавальних і практичних задач, аналіз сучасних суспільних явищ і подій, освоєння типових соціальних ролей, побудова аргументованих тверджень, написання творчих робіт, участь у соціальних проектах та ін. Продемонструємо процес формування соціальної компетентності на прикладі теми курсу «Стереотипи та упередження». Виявимо діяльнісно – мотиваційні компоненти уроку через ЛСХ роботи вчителя і учнів та соціальні навички, які формуються на уроці. Даний приклад виявляє дидактичний ресурс курсу «Людина і світ» та вирішує завдання наукової розвідки.

Діяльність учителя	Діяльність учнів	Соціальні навички
1. Мотивує урок. Методом структурованого огляду дає перелік найбільш поширених стереотипів.	Учні оцінюють, виявляючи їх суперечливість.	Формують соціальні уявлення
2. Учитель ставить проблему, структурує питання проблемного поля. Стереотипи – позитивне чи негативне явище суспільного життя? Які причини спонукають до їх виникнення? Які суспільні наслідки стереотипного мислення? Чи знаходимося ми під дією стереотипів?	Виявляють розуміння проблеми і потребу її дослідження, складають план дослідження.	Виявлять проблему як частину соціальної дійсності.
3. Консолідує учнів навколо останнього питання проблеми. Виконує вправу разом з учнями.	Учні працюють в парах, виявляють власні судження щодо впливу стереотипів на них.	Аналізують власний досвід.
4. Працює над визначенням за алгоритмом. Знайомить з рівнями, класифікацією та	Записують визначення.	Набувають знань.

механізмом закріплення стереотипів за У. Ліппманом..		
5.Консолідує клас навколо питання про роль стереотипів у житті суспільства на прикладі аналізу етнічних стереотипів.	Виявляють причинно – наслідкові зв'язки етнічних стереотипів за умови політичних негараздів та соціокультурного діалогу. Наводять приклади з історії негативних наслідків упереджень (антисемітизму, ксенофобії). Складають оцінні судження. Аналізують логічно-структурну схему.	Залучають факти, роблять висновки з історії.
7.Продовжує аналіз ЛСХ про автостереотипи і гетеростереотипи.	Працюють в групах, аналізують гетеро стереотипи. Визначають риси національного характеру.	Критично мислять.
8.Визначає мотиваційну і когнітивну функцію стереотипів.	Учні визначають ризики стереотипів..Виявляють розуміння об'єктивності явища і вчать класифікувати стереотипи за змістом. Працюють за алгоритмом	Виробляють власну стратегію поведінки.
9.Рефлексія по частині дослідження	Учні доповнюють родові ознаки стереотипів за У. Ліппманом. Шукають шляхи подолання і пояснюють головний вислів проблеми:«Краще зрозуміти мало, аніж зрозуміти погано» (А. Франс).	Виявляють власні судження.
10. Учитель консолідує клас на другому пункті плану. Організовує роботу класу над поглибленням рівня розуміння впливу гендерних стереотипів. Вводить супутні поняття.	Учні аналізують семантичну карту проблеми і складають Т-схему - графічний організатор прояву мускулінності і фемінності. Виявляють стереотипи. Шукають позитивне та негативні їх прояви у суспільному житті , власному досвіді.	Займають соціальну позицію.Виявляють розуміння соціальних ролей.
11.Учитель пропонує виявити рівень розуміння впливу стереотипів.. Підводить до мотивації поведінки	На прикладі народних висловів та сучасних афоризмів складають уявлення про консерватизм стереотипів.	Розуміють дійсність. Прогнозують поведінку.
12.Учитель пропонує переосмислити матеріал , шляхом виконання творчих завдань на домашнє опрацювання.	Учні готуються провести дослідження на тему: « Образ жінки у рекламі», та соціологічний експеримент у школі щодо стереотипу « Дзеркало – це інструмент, який допомагає жінці	Виявляють розуміння суті проблеми уроку в нових умовах. Розв'язують проблему уроку

Література

1. Горноста́й, П. П. Рольова компетентність як умова гармонійності життєвого світу особистості / П. П. Горноста́й // Психологічні перспективи. – 2004. – Вип. 6. – С. 23–25.
2. Гриценчук, О. О. Теоретико - методологічні основи застосування ІКТ в процесі вивчення суспільствознавчих дисциплін в країнах зарубіжжя та у Україні: загальні підходи / О. О. Гриценчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 5 (19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Освітня галузь «Суспільствознавство» // Історія в школах України. – 2004. – № 2. – С. 2–8.
4. Проект Концепція нової редакції Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/15977.
5. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Людина і світ» 11 клас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.parta.com.ua
6. Смагіна, Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема / Т. М. Смагіна // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – С. 138–142 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VZhDU/2010_50/vip50_30.pdf
7. Шахрай, В. М. Соціальна компетентність особистості: соціально-рольовий підхід / В. М. Шахрай // Народна освіта : електронне наукове фахове видання. – 2010. – Вип. № 2 (11) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/2010-2/index.htm

Формування соціальної компетентності учнів на уроках курсу «Людина і світ»

З. О. Возна

Анотація

В статті проаналізовано теоретико – методологічні основи формування соціальної компетентності старшокласників на уроках шкільного суспільствознавства. Розроблена практична модель уроку, яка направлена на критичне осмислення соціальної інформації, вирішення пізнавальних і практичних задач, аналіз сучасних суспільних явищ і подій, освоєння типових соціальних ролей.

Провідні поняття: соціальна роль, соціальна компетентність.

Формирование социальной компетентности учащихся на уроках курса « Человек и мир»

З. А. Возная

Аннотация

В статье представлен анализ теоретико – методологических основ формирования социальной компетентности старшеклассников на уроках школьного обществознания. Разработана практическая модель урока, направленная на критическое переосмысливание социальной информации, разрешение познавательных и практических задач, анализ современных общественных явлений и фактов, освоение типичных социальных ролей.

Ключевые понятия: социальная роль, социальная компетентность

The Formation of pupils' social competence on the lessons of the course « People and the World»

Woznay Z.A.

The article describes theoretical and methodological basic of formation of pupil' social competence on the lessons of the course “People and the World”. The article presents the practical model of the lessons, which covers the critical absorbing of social information, the solution of cognitive and practical tasks, the analysis of modern social phenomena and events, the adaptation of typical social roles.

Key word: social role, social competence.

